

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-31>

УДК 330.34

Євгенія ШМОРГУН

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0002-0927-1726>

e-mail: evgenia408@gmail.com

МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті проаналізовано сутність поняття «модель сталого розвитку», проведено аналіз складових моделі сталого розвитку. В статті обґрунтовується подібність наявних підходів різних авторів до запровадження сталого розвитку. Розкрито принципи моделі сталого розвитку. Також у статті наводиться генезис економічної категорії «модель сталого розвитку». Автор приходить до висновку, що поняття сталого розвитку частіше вживають для визначення зростання показників економіки країни, регіонів, окремих галузей промисловості або підприємств. При цьому недостатньо уваги приділено саме соціальній частині сталого розвитку, що вказує на неповне розуміння справжньої сутності даного поняття, а саме збалансованість усіх його складових.

Ключові слова: сталий розвиток, модель сталого розвитку, гармонійний розвиток, зростання, розвиток.

Yevheniia SHMORHUN

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS AN ECONOMIC CATEGORY

The article analyzes the essence of the concept of "sustainable development model", analyzed the components of the sustainable development model. The article substantiates the similarity of existing approaches of various authors to the introduction of sustainable development. The principles of the model of sustainable development are disclosed. The article also provides the genesis of the economic category "model of sustainable development".

Ensuring sustainable socio-economic development has been one of the most important problems for many years not only for individual enterprises, but also for the national economy as a whole. The category "model of sustainable development" is multifaceted and complex, so many questions remain undefined and require further research. As of today, there are various methods for defining the phenomenon of the model of sustainable development and interpreting its features, mechanisms of support. Based on the analysis of literary sources, the author believes that the model of sustainable development is a complex category that involves a formalized description and/or quantitative expression of the final results of social, economic and environmental components of entrepreneurial activity with the aim of improving the quality of life of people.

The author comes to the conclusion that the concept of sustainable development is more often used to determine the growth indicators of the country's economy, regions, individual branches of industry or enterprises. At the same time, in our opinion, insufficient attention is paid to the social part of sustainable development, which indicates insufficient understanding of the true essence of this concept, namely the balance of all its components.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку є однією з найважливіших проблем вже багато років не лише для окремих підприємств, але й для національної економіки в цілому. На жаль, після 24 лютого таких проблем у світі суттєво збільшалося. За п'ять місяців війни, яку розв'язала Російська Федерація на території України, було завдано непоправної шкоди екології та економіки найбільшій в Європі країні. За оцінками експертів, з початку широкомасштабного вторгнення зафіксовано понад 240 злочинів проти довкілля, наслідки яких нам доведеться долати ще не одне десятиліття. Зважаючи на ці обставини трансформації соціально-економічних систем вимагають проведення всебічного аналізу категорії «сталого розвитку». Категорія «модель сталого розвитку» є багатоаспектною та складною, тож чимало питань залишаються невизначеними та потребують подальшого дослідження. Станом на сьогодні, існують різні методики до визначення феномену моделі сталого розвитку та трактування його особливостей, механізмів забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчення проблеми сталого розвитку суспільства в останні роки висвітлюється у працях таких іноземних та вітчизняних науковців: Г. Брундтланд, В. Беренса, Г. Гардіна, Г. Кларка, М. Мохельдин, Д. Медоуза, Д. Мілля, Л. Скутару, К. Хігінс, а також В. Вернадського, О. Алімова, Б. Данилишина, М. Згуровського, М. Кизима, Є. Хлобистова, Т. Шовгенов, Л. Корнійчук, М. Згуровський та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень у працях іноземних та вітчизняних науковців більшість з них ставлять в основу екологічний аспект у дослідженні моделі сталого розвитку. При цьому, на нашу думку, недостатньо уваги приділено саме соціальній частині сталого розвитку, що вказує на недостатнє

розуміння справжньої сутності даного поняття, а саме збалансованість усіх його складових. Саме це й буде предметом наших подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті

Метою статті є систематизація підходів до визначення моделі сталого розвитку, що застосовуються у зарубіжній науці та практиці.

Виклад основного матеріалу

Поняття «сталий розвиток» вперше сформульовано у 1987 року в доповіді Г. Х. Брунтланда «Наше спільне майбутнє», де було зазначено, що основними компонентами сталого розвитку є створення передумов для покращення існування людства та навколишнього середовища, а також вирішення проблем щодо розвитку промисловості, енергетики, регіональних та міжнародних відносин. Тобто мова йде про розвиток, що задовольняє потреби населення в наш час, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь забезпечувати власні потреби.

Поняття сталого розвитку (від англ. sustainable development) є доволі багатоаспектним та двоїстим, оскільки об'єднує два різних судження: стійкість – «sustain», що означає підтримувати та «able» – той, що має здатність і розвиток – «development», що означає рух уперед, розвиток, еволюцію. В цьому і полягає суперечність, оскільки розвиток передбачає зміну, а стійкість – стабільність. Існує думка щодо сумніву точності перекладу цього словосполучення і деякі вчені стверджують, що більш точний переклад – «підтримуваний розвиток», тобто розвиток, який підтримує рівновагу.

Розвиток моделі сталого розвитку продовжилося на Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку, яка проходила в 1992 році в Ріо-де-Жанейро. Далі відбувалось уточнення змісту поняття сталого розвитку в таких міжнародних актах, як: «Порядок денний на XXI століття» (1992 р.), Декларація тисячоліття (2000 р.), Йоганнесбурзька Декларація зі сталого розвитку (2002 р.). Наразі «класичним» визначенням поняття «сталого розвитку» прийнято вважати трактування, що наведено у документі ООН «Порядок денний на XXI століття» як «модель руху людства вперед, при якій досягається задоволення потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь» [1].

Досі немає визначення категорії «модель сталого розвитку». Вчені різних спеціалізацій дають суперечливі визначення терміна «сталий розвиток» та «модель», проте окремо. Тож, під час поглибленого вивчення теоретичних засад моделі сталого розвитку виникає питання щодо формулювання категорії «модель сталого розвитку». Перелік основних визначень терміну «сталий розвиток» та «модель» вітчизняними та зарубіжними науковцями наведений в таблиці 1.

Розглядаючи наведені підходи до категорій сталого розвитку та моделі, можна зауважити неоднозначність поглядів, у використанні термінології.

Так, І. Абубакар наголошує, що сталий розвиток – це концепція, що забезпечує механізм, за допомогою якого суспільство може взаємодіяти з навколишнім середовищем, не ризикуючи нашкочити ресурсу в майбутньому [2]. А Дж. Гослінг-Голдсмитс підкреслює, що це концепція, що спрямована на досягнення соціального прогресу, рівноваги навколишнього середовища та економічного зростання [3]. Це лише підтверджує широту застосування категорії сталого розвитку.

Т. Шовгенов вважає за доцільне розглядати поняття «сталий розвиток» як здатність соціально-економічної системи ефективно використовувати, автономно видозмінювати ресурси свого розвитку, безперервно нарощувати показники своєї позитивної зміни, не збільшуючи або мінімізуючи витрати базових, не відновлюваних ресурсів [6].

Такі автори як Л. Корнійчук та Кравченко М. О. пропонують розглядати поняття сталого розвитку як розвиток, що передбачає мінімізацію поточних та майбутніх ризиків, метою якого є достатній, а не максимальний, добробут на душу населення [9].

Як висновок можемо сказати, що із проаналізованих визначень, спільною ознакою сталого розвитку є гармонізація потреб із ресурсними й екологічними можливостями навколишнього середовища, а також такий розвиток суспільства, який дає змогу задовольняти потреби сьогодення та не загрожує потенційним можливостям потреб наступних поколінь. Проте у більшості визначень, як і іноземних, так і вітчизняних, суть явища «сталий розвиток» визначається як концепція, підхід, спроба, розвиток, здатність та узгодженість економічного, екологічного та людського розвитку. А ось зміст та результат даного явища неабияк відрізняються один від одного. Лише декілька визначень є повними, тобто які містять суть, зміст та результат. Це свідчить про неповноту наведених визначень, адже відсутність змісту або результату явища у визначенні поняття не дозволяє їх використати в якості ланцюжків, які утворюють основу економічної системи.

Далі розглянемо підходи щодо визначення категорії «модель».

Конева Є.В. розглядає модель як деякий об'єкт-замінник об'єкта-оригіналу, що забезпечує вивчення деяких істотних, з погляду дослідника, властивостей оригіналу [10].

На думку, С. В. Мочерний та Сем Уліарис модель – це спрощена уява про дійсність, абстрактне узагальнення окремих явищ та процесів економічної системи загалом, втілене у формі економіко-математичної моделі.

Таблиця 1

Структура категорії (поняття) «модель сталого розвитку» в підходах різних авторів

№	Автор, рік, поняття	Визначення
1	І. Абубакар Рік 2017 Сталий розвиток – це	ключова концепція в рамках глобальної політики розвитку та порядку денного, що забезпечує механізм, за допомогою якого суспільство може взаємодіяти з навколишнім середовищем, не ризикуючи нашкодити ресурсу в майбутньому
2	Дж. Гослінг-Голдсмитс Рік 2018 Сталий розвиток – це	концепція, що спрямована на досягнення соціального прогресу, рівноваги навколишнього середовища та економічного зростання
3	М. Мохельдин Рік 2005 Сталий розвиток – це	підхід до розвитку, який використовує ресурси таким чином, що дозволяє їм (ресурсам) продовжувати існувати для інших
4	Т. Хак, С. Яноушкова та Б. Молдан Рік 2016 Сталий розвиток – це	спроба гарантувати баланс між економічним зростанням, екологічною цілісністю та соціальним добробутом
5	Т. Шовгенов Рік 2007 Сталий розвиток – це	здатність (соціально-економічної системи) ефективно використовувати, автономно видозмінювати ресурси свого розвитку, безперервно нарощувати показники своєї позитивної зміни, не збільшуючи або мінімізуючи витрати базових, не відновлюваних ресурсів
6	Л. Корнійчук Рік 2008 Сталий розвиток – це	розвиток без виходу ресурсопотоку за межі регенеративних і поглинаючих можливостей навколишнього середовища, метою якого є достатній, а не максимальний, добробут на душу населення
7	Комісія Брудтланд Рік 1992 Сталий розвиток – це	розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу проте не загрожує можливостям майбутніх поколінь задовольняти свої потреби
8	М. Згуровський Рік 2006 Сталий розвиток – це	обов'язкова узгодженість економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість та безпека життя людей, не погіршувалася стан довкілля, а також відбувався соціальний прогрес, що визнає потреби людини
9	Кравченко М. О. Рік 2020 Сталий розвиток – це	підхід до управління розвитком економічних систем на мікро-, макро-, та глобального рівня, що передбачає мінімізацію поточних та майбутніх ризиків, здійснюється на основі системного підходу та забезпечує збалансованість у позитивній динаміці трьох складових – соціальної, економічної та екологічної
10	Конєва С.В. Рік 2015 Модель – це	деякий об'єкт-заміник об'єкта-оригіналу, що забезпечує вивчення деяких істотних, з погляду дослідника, властивостей оригіналу
11	Старостіна А.О. Рік 2017 Модель – це	це формалізоване представлення сутнісних характеристик реально існуючого об'єкту, чи взаємозв'язків економічних явищ і процесів в ньому, необхідне для систематизації процесу його пізнання
12	В. О. Штофф Рік 1996 Модель – це	подумки уявлена або матеріально реалізована система, яка, відбиваючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна його замінити так що її вивчення дасть нам нову інформацію про цей об'єкт
13	Бучинський М. Я., Горик О. В., Чернявський А. М., Яхін С. В. Рік 2017 Модель – це	матеріальний або уявлюваний аналог деякого об'єкта (предмета, явища або процесу), який зберігає суттєві риси об'єкта і здатний замінювати його під час вивчення, дослідження або відтворення
14	Василенко Ю. Рік 2014 Модель – це	спрощене представлення взаємозв'язку між різними змінними, що пояснює як функціонує економіка чи конкретне явище в ній.
15	Сеперович Н. Рік 2015 Модель – це	формалізований опис за допомогою математики й економетрики і кількісне вираження економічних процесів і явищ, що абстрактно відображає реальну картину економічного життя.
16	С. В. Мочерний Рік 2000 Модель – це	спрощена уява про дійсність, абстрактне узагальнення окремих явищ та процесів економічної системи загалом, втілене у формі економіко-математичної моделі.
17	Сем Уліарис Рік 2001 Модель – це	спрощений опис дійсності, покликаний сформулювати гіпотези, що піддаються перевірці, щодо економічної поведінки
18	Дружилов С.А. Рік 2005 Модель – це	система, дослідження якої є засобом отримання інформації про іншу систему; представлення деякого реального процесу, пристрою чи концепції

Джерело: сформовано та доповнено автором на основі [1–13].

Сеперович Н. стверджує, що модель формалізований опис за допомогою математики й економетрики і кількісне вираження економічних процесів і явищ, що абстрактно відображає реальну картину економічного життя [13]. На нашу думку, наведений вище підхід, можна вважати найбільш доцільним при систематизації категорії “модель”. Визначення авторів «моделі», як ми бачимо, відрізняються одне від одного.

Отже, найбільш поширеними в науковій літературі є такі принципи сталого розвитку:

- збереження навколишнього середовища;
- покращення стану соціальної сфери;
- баланс технологічного й економічного розвитку

Узагальнюючи викладений матеріал, спробуємо дати власне визначення поняттю «модель сталого розвитку».

Таблиця 2

Авторське визначення поняття «модель сталого розвитку»

Категорія	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
Модель сталого розвитку – це	формалізований опис та/або кількісне вираження	кінцевих результатів соціальних, економічних та екологічних складових підприємницької діяльності	з метою покращення якості життя людей

Джерело: розроблено авторами

Авторське визначення, на нашу думку, повністю охоплює та репрезентує зміст, суть та результат поняття «модель сталого розвитку». Недоліком багатьох проаналізованих визначень була їх не комплексність, тобто відсутність однієї з трьох складових. Ми спробували виправити даний недолік за рахунок нашого авторського визначення. З нашої точки зору дане нами визначення має значний потенціал для його практичного використання, так як воно є схожим на найбільш поширені визначення даного поняття, але більш теоретично-обґрунтованим та практично-доступним.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На основі проведеного аналізу літературних джерел автор вважає, що модель сталого розвитку є комплексною категорією, що передбачає формалізований опис та/або кількісне вираження кінцевих результатів соціальних, економічних та екологічних складових підприємницької діяльності з метою покращення якості життя людей.

Більшість з моделей сталого розвитку ставлять в основу екологічний аспект. При цьому, на нашу думку, недостатньо уваги приділено саме соціальній частині сталого розвитку, що вказує на недостатнє розуміння справжньої сутності даного поняття, а саме збалансованість усіх його складових. Саме це й буде предметом наших подальших наукових досліджень.

Література

1. Our Common Future. United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, June 3-14, 1992. URL: <http://www.un.org>
2. Abubakar I. Access to sanitation facilities among nigerian households: Determinants and sustainability implications. Sustainability. 2017. No. 9(4), 547, 17 p.
3. Gossling-Goldsmiths J. Sustainable development goals and uncertainty visualization. Proceedings of the International Cartographic Association. 2019. No. 2. 8 p.
4. Hak T., Janouškova S., Moldan B. Sustainable development goals: A need for relevant indicators. Ecological Indicators, 2016. Vol. 60(1). P. 565-573.
5. Mohieldin M. The sustainable development goals and private sector opportunities. Worldbankgroup. 2017. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/394231501877501769/The-Sustainable-Development-Goals-and-Private-Sector-Opportunities.pdf> (accessed: 08.10.2020)
6. Шовгенов Т.М. Основные аспекты устойчивости региональных социально-экономических систем. Региональная экономика и управление. 2007. 3 (11). URL: <https://eee-region.ru/article/1107>
7. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток. Економіка України. 2008. 3. С. 84-91
8. Згуровский М.З. Украина в глобальных измерениях устойчивого развития. Зеркало недели. 19.05.2006. URL: http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/ukraina_v_globalnyh_izmereniyah_ustoychivogo_razvitiya.html
9. Кравченко М.О. Модель аналізу сталого розвитку з урахуванням ризику. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2020. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216368/217290>
10. Конєва Є.В. Модель ситуацій проблемності та професійний досвід суб'єкта / Є.В. Конєва // Вісник Ярославського держ. ун-ту ім. П. Г. Демідова. Серія гуманітарних наук. – 2015. – № 3. – С. 35-39.
11. Маркетинг : термінологічний словник / Старостіна А.О., Кочкіна Н.Ю., Журило В.В. та ін. / за заг. ред. проф. Старостіної А.О. – К. : «НВП «Інтерсервіс», 2017. – 154 с.
12. Штофф В.О. Моделювання та філософія / Штофф В.О. – М., Л. : Наука, 1966. – 302 с.
13. Сеперович Н. Модельний аналіз ринків цукрових буряків та цукру / Н. Сеперович // Актуальні питання аграрної політики. – К. : Проект ПРООН «Аграрна політика розвитку людини», 2015. – С. 148-190.
14. Смирнова І. І. Сталій розвиток в Україні: теоретичні аспекти / І. І. Смирнова, Є. І. Михайлюта // Економічний вісник Донбасу, Д., – 2018. – № 1. – С. 10-14.

References

1. Our Common Future. United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, June 3-14, 1992. URL: <http://www.un.org>
2. Abubakar I. Access to sanitation facilities among nigerian households: Determinants and sustainability implications. Sustainability. 2017. No. 9(4), 547, 17 p.
3. Gossling-Goldsmiths J. Sustainable development goals and uncertainty visualization. Proceedings of the International Cartographic Association. 2019. No. 2. 8 p.
4. Hak T., Janouškova S., Moldan B. Sustainable development goals: A need for relevant indicators. Ecological Indicators, 2016. Vol. 60(1). R. 565-573.
5. Mohieldin M. The sustainable development goals and private sector opportunities. Worldbankgroup. 2017. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/394231501877501769/The-Sustainable-Development-Goals-and-Private-Sector-Opportunities.pdf> (accessed: 08.10.2020)
6. Shovgenov T.M. Osnovnye aspekty ustojchivosti regionalnyh socialno-ekonomicheskikh sistem. Regionalnaya ekonomika i upravlenie. 2007. 3 (11). URL: <https://eee-region.ru/article/1107>
7. Kornijchuk L. Ekonomichne zrostannya i stalij rozvitok. Ekonomika Ukrayini. 2008. 3. S. 84-91
8. Zgurovskij M.Z. Ukraina v globalnyh izmereniyah ustoychivogo razvitiya. Zerkalo nedeli. 19.05.2006. URL: http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/ukraina_v_globalnyh_izmereniyah_ustoychivogo_razvitiya.html
9. Kravchenko M.O. Model analizu staloho rozvytku z urakhuvanniam ryzkyu. Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI». 2020. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216368/217290>
10. Konieva Ye.V. Model sytuatsii problemnosti ta profesiinyi dosvid subiekta / Ye.V. Konieva // Visnyk Yaroslavskoho derzh. un-tu im. P. H. Demidova. Seriya humanitarnykh nauk. – 2015. – № 3. – S. 35-39.
11. Marketynh : terminolohichnyi slovnyk / Starostina A.O., Kochkina N.Iu., Zhurylo V.V. ta in. / za zah. red. prof. Starostinoi A.O. – K. : «NVP «Interservis», 2017. – 154 s.
12. Shtoff V.O. Modellivannia ta filosofii / Shtoff V.O. – M., L. : Nauka, 1966. – 302 s.
13. Seperovych N. Modelnyi analiz rynkiv tsukrovkykh buriakiv ta tsukru / N. Seperovych // Aktualni pytannia ahrarynoyi polityky. – K. : Proekt PROON «Ahraryna polityka rozvytku liudyny», 2015. – S. 148-190.
14. Smyrnova I. I. Stalyi rozvytok v Ukraini: teoretychni aspekty / I. I. Smyrnova, Ye. I. Mykhailiuta // Ekonomichnyi visnyk Donbasu, D., – 2018. – № 1. – S. 10-14.